

AB'nin Orta Doğu Politikaları: Bölgesel Politikada Değişiklikler ve Etkileri

SANAA EL BANNA

[Bu yazının İngilizce orijinal versiyonu Al Sharq Forum'un web sayfasında mevcuttur]

Özet: Aşırı sağ politikalara yönelim ve otoriteryanizme olan desteğin yükselişi, uluslararası siyasette dikkat çeken iki eğilim haline gelmiştir. Bu eğilimlerin öne çıkmasının, ilerlemeci demokrasi ile beraber ekonomik refah vaadini yerine getirmekte başarısız olan liberalizmin geriye çekilişi fenomeni ile bağlantılı olduğu düşünülebilir. Bu eğilimlerin etkisi, AB'nin Orta Doğu'ya yönelik politikalarında, özellikle de 25 Ocak Devrimi'nin ardından Mısır'a yönelik politikalarda açıkça görülmektedir. Son sekiz yılda AB'nin Mısır'a yönelik politikalarının iki özelliği vardır: Rejim tarafından işlenen ve emsali görülmemiş boyuttaki insan hakları ihlallerine kayıtsız kalıp iş dünyasındaki anlaşmalarla ekonomik kazanımlar elde etmeye odaklanmak ve Mısır halkı üzerindeki etkisini düşünmeksizin köklü reformların yapılması için bastırmak. Ancak mevcut eğilimin hem AB hem de Mısır'da politik ve sosyo-ekonomik gerilimleri arttırması ve bölgeyi yeni bir şiddet sarmalına sürüklemesi beklenmektedir.

Giriş

Dünya, hangi gelişmenin kırılma noktası olarak kabul edileceğine bağlı olarak, son otuz veya kırk yıldır büyük bir değişim geçirmektedir. Bunlardan biri olan neoliberalizmin küresel çapta hâkimiyet sağlamasıdır, zira neoliberal sistem Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) gibi küresel ekonomiye dair nihai yetkiyi ellerinde bulunduran kurumlar sayesinde devletler üzerindeki kontrolünü sıkılaştırmıştır. Bir başka gelişme, aşırı sağcı partilerin, grupların ve politikacıların küresel çapta fakat en görünür ve kaygı verici şekilde Batı demokrasilerindeki yükselişidir. Terörizme karşı savaşın yayılması ve yoğunlaşması da bir başka önemli gelişmedir. Her ne kadar bu savaşın bariz başarısızlıkları söz konusu olsa da bu yöntemlere başvuran politikacıların kendi huzursuz vatandaşlarının gözünde gayretlerini öne çıkarmak için oluşturdukları hayali başarılar, bu başarısızlıkların üstünü örtmektedir. Aşırı sağcı şiddetin yükselişi ile Orta Doğu ülkelerinin farklı

kısımlarında yükselen Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) bağlantılı gruplar da bir başka önemli gelişmedir. Tüm bunlar, bugünün dünya ekonomisini ve insanların günlük yaşamlarını şekillendiren temel eğilimleri teşkil etmektedir.

Geçtiğimiz on yılın başına kadar; militarist karaktere sahip cumhuriyetler, monarşiler veya emirlikler gibi farklı biçimlerde ortaya çıkan ancak dünyanın en istikrarlı diktatörlükleri olan bazı rejimlere ev sahipliği yapan Orta Doğu'da değişim rüzgarları esmekteydi. Ancak bir umut baharı olarak başlayan rüzgâr hızlı bir şekilde kaos ve iç savaşların yaşandığı bir yaz sıcağına dönmüştür. Kimi ülkeler için henüz ufukta bir çıkış kapısı görünmezken, kimi ülkeler de yıkılan hayallerle birlikte daha da şedit ve kindar diktatörlüklere dönüşmüştür.

Arap Baharı ayaklanmaları çerçevesinde birbiri ardınca yaşanan olaylar da bu ayaklanmaları ortaya çıkaran ve daha

sonra ilk fırsatta tasfiye eden eğilimlerin güçlenmesine katkıda bulunmuştur. Siyasetin uzun süredir merkezin etrafında döndüğü Batı şu an, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana hiç görülmediği kadar güçlü bir şekilde sağa sürüklenmekte ve Orta Doğu'daki diktatörlük rejimleriyle daha yakın bir ilişki kurma arzusu içerisindedir.

Sağa Kayış

Avrupa Birliği'ndeki (AB) seçmenlerin aşırı sağ ve popülist partilere yönelik mevcut desteğindeki büyük artış son on yıldır önemli bir kaygı unsuru haline gelmiştir. 1975'te İspanya'da yapılan seçimlerden sonra ilk kez seçilme başarısı gösteren bazı aşırı sağcı parlamento üyelerinin girişimiyle İtalya'da kurulan milliyetçi Lig Partisi'nin popülist koalisyon hükümeti, Avusturya'daki Özgürlük Partisi'nin merkez sağ ile yaptığı koalisyon ve Suriye, Yemen ve Mısır'daki savaşlardan ve devlet teröründen kaçan göçmen akımıyla beraber Macaristan'da tarihte hiç görülmediği kadar yükselen otoriter yönetim gibi örneklerin hepsi Avrupa'nın ve Orta Doğu'nun farklı yerlerinde aşırı sağcıya artan desteği göstermektedir.

En son yapılan ulusal seçimlerde üç parti: İsviçre'deki İsviçre Halkı Partisi, Avusturya'daki Özgürlük Partisi ve Macaristan'daki Fidesz, sırasıyla %29, %26 ve %49 oranında oy kazanırken, İsveç'teki İsveçli Demokratlar Partisi %17,6, Finlandiya'daki Fin Partisi %17,7 ve İtalya'daki Lig Partisi %17,4 oranında oy kazanmıştır.¹ Benzer bir eğilime son AB seçimlerinde de rastlanmaktadır. Avusturya'daki Özgürlük Partisi %17,2'lik oy oranını koruyarak üçüncü parti olmuştur. Fransa'daki analistler, "Sarı Yelekliler" kargaşası sırasında güvenoyu almayı başardıktan sonra, mevcut Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un aşırı sağcı rakibi karşısında başarılı olmasını beklemekteydi. Ancak şaşırtıcı bir şekilde, Marine Le Pen %23,31 oy oranıyla birinci sırayı almıştır. Öte taraftan, Almanya'daki Sosyal Demokratlar seçimi kazanmış ancak oy oranlarında yaşadıkları düşüş, Angela Merkel'in onlarla gerçekleştirdiği koalisyonun popüleritesi konusunda kaygıları arttırmıştır. İtalya'da ise Lig Partisi'nin %34 oranında oy almasıyla birlikte mevcut bölünmüş hükümetin yerini alacak bir hükümet için erken seçim beklentilerini arttırmıştır. Aşırı sağcı partilerin genel yükselişi; İtalya'daki Lig Partisi'nden Matteo Salvini'nin Almanya'daki AfD, Finlandiya'daki Fin Partisi, Danimarka'daki Halk Partisi, Avusturya'daki Özgürlük Partisi ve Fransa'daki Ulusal Cephe ile kurduğu koalisyon ile açıklanabilir. Nihayetinde geleneksel iktidar partileri AB Parlamentosu'ndaki pozisyonlarını korusa da aşırı sağcı popülist partilerin artan temsili bir diğer öne çıkan nokta olmuştur.²

Aşırı sağcı partilerin genel yükselişi; İtalya'daki Lig Partisi'nden Matteo Salvini'nin Almanya'daki AFD, Finlandiya'daki Fin Partisi, Danimarka'daki Halk Partisi, Avusturya'daki Özgürlük Partisi ve Fransa'daki Ulusal Cephe ile kurduğu koalisyon ile açıklanabilir. Nihayetinde geleneksel iktidar partileri AB Parlamentosu'ndaki pozisyonlarını korusa da aşırı sağcı popülist partilerin artan temsili bir diğer öne çıkan nokta olmuştur

Küreselleşme ve göçe yönelik duyulan rahatsızlık, ulusal kimliği tasdik etme ve hatta onu bulma arayışı, Avrupa Birliği'ne yönelik eleştiriler ve banka dünyası ile bürokratların yönetimini reddetme dürtüsü faktörlerinin hepsi aşırıcılığı besleyen faktörlerdir. Almanya'daki AFD göçe ve İslamiyet'in yayılmasına karşı en güçlü muhalefeti yaparken, İtalya'daki Salvini, Haziran 2018'deki kısmi zaferinin ardından Lig Partisi'nin başına geçmiş ve bu başarıyı Sahra altı ülkelerinden İtalya'ya 2016 yılında yoğun bir şekilde gelen göçmen akımı sayesinde kazanmıştır. Salvini'nin partisinde AB'den ayrılma fikrini savunan üyeler mevcuttur ve Salvini İçişleri Bakanı olduğu dönemde kurtarma gemilerini İtalyan limanlarından geri döndürmüştür. Daha sonra bu tavır resmileşmiş ve göçmenleri kurtarma faaliyetleri suç haline gelmiştir. 12 Haziran 2019'da bir kadın gemi kaptanı Akdeniz'de 1000 göçmeni kurtardığı işçin kaçakçılarla iş birliği yapmakla suçlanmıştır. Hükümet, denizde kurtarma faaliyetleri suç haline geldiği için bu kaptanı İtalya sahillerinde faaliyet göstermekten men etmiştir.³ Göçmen sayısının 2019 yılına gelindiğinde 2016 yılındaki 181.436'dan

sadece 2.252'ye düşmesine rağmen tüm bu gelişmeler Salvini'nin hükümeti döneminde yaşanmıştır.⁴ Öte yandan, Ocak 2018 itibarıyla Avrupa'da 22,3 milyon göçmenin yaşıyor olması,⁵ bu gerilimin Avrupa kıtasını ve komşu bölgeleri ilerleyen yıllarda dönüştüreceğine dair beklentileri arttırmaktadır. Özellikle de neoliberal dünya düzenindeki mevcut devlet-toplum krizleri çerçevesinde ele alındığında...

2007'deki finansal kriz, siyasi popülizmin yolunu açmış ve popülizm; artan sosyo-ekonomik eşitsizlik, sistemsel sarsıntılar ve yoksul kesimler ile orta sınıf seçmenlerin üst sınıflara yükselişinin önünün kapanması karşısında Fransa, İtalya ve diğer Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde⁶ daha fazla zemin kazanmıştır. Avrupa bu şekilde demokratik olmayan bir liberalizme dönüşmüştür. Sözcüleri Macaristan'daki Viktor Orban vakası ilginç bir örnektir. Orban, kendi ülkesini açıkça "liberal olmayan bir demokrasi" olarak nitelmiş ve partis Fidesz tüm devlet kurumlarına hâkim olmuş, tüm gücü ele geçirmiş ve bu gücü rejimin siyasi kontrolünü arttırmak için düzenli olarak kullanmıştır. Orban'ın yakın dostları ve aile

2007'deki finansal kriz, siyasi popülizmin yolunu açmış ve popülizm; artan sosyo-ekonomik eşitsizlik, sistemsel sarsıntılar ve yoksul kesimler ile orta sınıf seçmenlerin üst sınıflara yükselişinin önünün kapanması karşısında Fransa, İtalya ve diğer Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde daha fazla zemin kazanmıştır

üyeleri kamu ihalelerini almış, bağımsız medya cezalandırılmış, muhalefet destekçileri keyfi vergi soruşturmalarıyla karşı karşıya kalmış, devlet kaynakları ve hatta, Transparency International'ın ve Avrupa Komisyonu'nun raporlarına göre bir kamu ihalesi ile AB'nin 3 milyar Euro tutarındaki yardımı Fidesz'in seçim propagandası ve hükümet ağlarına aktarılmıştır.⁷ Freedom House'ın AB üyesi Macaristan'ı özgür demokrasi statüsünden kısmi özgür demokrasi statüsüne indirmesi de bu sebeple şaşırtıcı değildir.⁸

International Center for Counter Terrorism'in yeni raporlarından biri 2001 ile 2016 yılları arasında Almanya'da aşırı sağcı saldırganlar tarafından gerçekleştirilen şiddet eylemlerinin yüzde 60 oranında artarak 2016 yılında 1600 sayısına ulaştığını göstermektedir. Rapora göre:

'Birçok gösterge büyüyen yahut en azından kısmen önemsiz görülen bir tehdidin aşırı sağ tarafından Batı'ya yöneltildiğine işaret etmektedir. Yıllar boyunca aşırı sağın faaliyetleri terörizm yargılamalarında ve yasal düzenlemelerinde düzgün bir şekilde ortaya konamamıştır. Resmi kaynaklar, tehdit değerlendirmeleri ve karşı önlemler geçmişte potansiyel olarak yanlış bir şekilde kullanılmıştır. Aşırı sağcı şiddet doğrudan demokratik kültürün temellerini hedef almaktadır: Çoğulculuk ve tolerans. Bu şiddet eylemleri kurbanları arasında korku yaymakta, mevcut statükoyu ve hukukun üstünlüğü ile tesis edilmiş olan meşru güç kullanma tekelini geçersiz hâle getirmektedir.'⁹

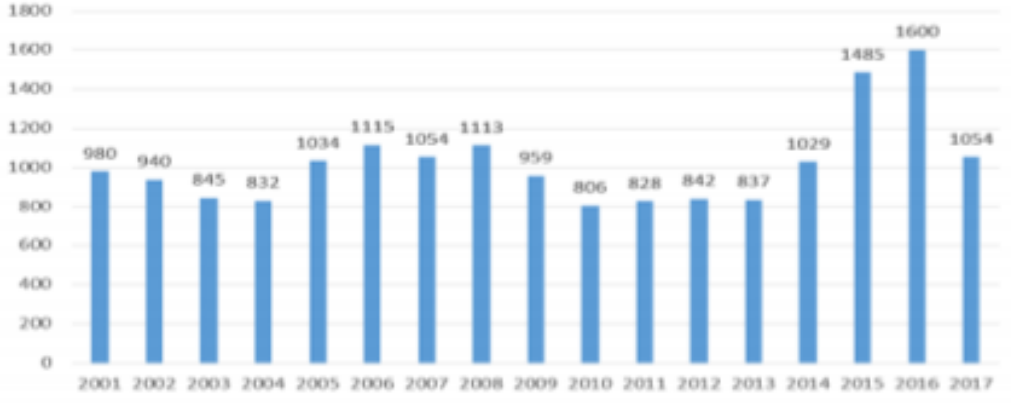

Figure 4: Extreme right-wing violent crimes, 2001-2017¹¹

Kaynak: Koehler, Daniel (2019) s. 8

Rapor, saldırıların gerçekleşme yollarına dair bir diğer önemli mukayeseyi de ortaya koymaktadır. Yine Almanya örnek olarak alınır, kundaklama ve bombalama yöntemlerini kullanan saldırılar 2016 yılında, 16 yılın zirvesine çıkmıştır. Bu durum, “terörizm” ve “şiddet” kavramlarının ötesine geçerek bu saldırılardan psikolojik olarak etkilenen grupların kaygılarını yansıtmak için bu fenomene dair hukuki çerçevenin yeniden tanımlanması ihtiyacını gözler önüne sermektedir.¹⁰ Aşırı sağcı terörizm esas olarak demokratik hükümetlerin meşru güç kullanma tekelinin ve hukukun üstünlüğü ilkesinin temellerini sarsmaktadır. Aşırı sağ tarafından saldırıya uğrayan grupların kendilerini daha korumasız hissetmesi ve demokratik kültürün kalbinde yatan çoğulculuk kavramının parçalanması hedeflenmektedir.

Aşırı sağ tarafından gerçekleştirilen şiddet eylemleri aşırı sağcı terörizmin, her ne kadar bu eylemler şiddet eylemi olarak sınıflandırılrsa da içerisinde olduğu “ulusal” topluluğunun temellerini sarsacağı ve uzun vadede demokratik toplumlarda yıkıcı etkilere yol açacağı anlamına gelmektedir. Bu eylemler; ideolojik motivasyonlara sahip

olduğu ve her geçen gün artan sayıda destekçi tarafından pratikte “müsaade edilen” şiddet olarak görüldüğü için, nihayetinde toplumun farklı kökenlere sahip Avrupalı gruplara da yönelip modern devletin sahip olduğu mirası yerle bir edebilir.

Böylelikle, 2016’dan bu yana kıtaya gelen göçmenlerin sayısındaki büyük düşüşe rağmen, on yıllardır olduğu gibi aşırı sağcı şiddetin Avrupa’nın sınırlarını da merkezlerini de tehdit ettiği sonucu çıkarılabilecektir. Bu durumun doğrudan sebebi de 1970’ten bu yana ortaya konan ve rasyonel hukuki uygulamaların, çoğulculuğun ve başarı esaslı sosyo-ekonomik mobilizasyonun temellerini derinden sarsan neoliberal politikalarıdır. Bu durumun, geçtiğimiz on yıllar boyunca orta ve yoksul sınıftaki vatandaşları üzerinde kemer sıkma politikaları uygulayan Arap ülkeleri üzerinde de uzun vadeli etkileri olmuştur. Söz konusu politikalar ise AB ve önde gelen Avrupalı hükümetlerin desteği, takdiri ve hatta şart koşmasıyla sürdürülmüştür. AB’nin Orta Doğu’ya yönelik neoliberal politikalarının politik, ekonomik ve insani anlamda kötü neticeleri olmuştur. Sıradaki bölümde bu hususlar detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

Aşırı sağ tarafından gerçekleştirilen şiddet eylemleri aşırı sağcı terörizmin, her ne kadar bu eylemler şiddet eylemi olarak sınıflandırılrsa da içerisinde olduğu “ulusal” topluluğunun temellerini sarsacağı ve uzun vadede demokratik toplumlarda yıkıcı etkilere yol açacağı anlamına gelmektedir

Demokrasi ve İnsan Hakları Kimin için?

Soğuk Savaş'ın sonu AB'nin Arap bölgesine yönelik politikaları açısından bir dönüm noktası olmuştur. AB blokunun bölgedeki demokrasi ve insan haklarına verdiği destek -bu hususlar neoliberal politikaların öne çıkarılması ile bağlantılı addedilmektedir- güvenlik ve istikrar konusunda öne çıkan farklı çıkarlardan ötürü azalmıştır. Örneğin, 2004 yılındaki 'Avrupa'nın Komşuları Politikası' "bölgesel demokrasiyi desteklerken" AB'nin kısa dönemli göç ve ekonomik çıkarlar için otoriter liderlerle yakın ilişki içerisinde olması uyarısı da yapılmaktaydı. Buna bir örnek olarak dönemin Libya lideri Muammer Kaddafi'nin kendi ülkesinden Avrupa kıyılarına ulaşan göç akınına durdurmak için talep ettiği 5 milyar Euro'nun ön ödemesi olarak AB üyeleri tarafından ülkesine 50 milyon Euro tutarında yapılan ödeme gösterilebilir.

Mısır'da ise AB Mübarek rejimine tam destek vermiş ve insan hakları esaslı sitemleri sadece dönem dönem ve etkisiz bir şekilde kullanmıştır. 2011 ayaklanmalarından kısa bir süre sonra AB, "derinlemesine sürdürülebilir demokrasi" kavramını benimseyerek önceki politikalarını gözden geçirmiş ve bu kavram çerçevesinde "siyasi reform, seçimler, kurumların inşası, yolsuzlukla mücadele, bağımsız yargı ve sivil topluma destek" vurguları yapmıştır. Ancak bu kısa ömürlü kavram bir sonraki yılda, 2012'de benimsenen "Strateji Çerçevesi" belgesinde terk edilmiştir.

Bir önceki bölümde tartışılan eğilimler, AB'nin Orta Doğu'ya yönelik genel politikalarını açıklayabilecek türdendir. Bu politikalar arasında en görünür olanları, AB blokunun iki öncü ülkesi olan Almanya ve Fransa'nın geliştirdiği politiklardır. Sağa kayış bu iki ülkedeki iktidar partileri üzerinde büyük bir baskı oluşturmuş ve bu ülkelerin vatandaşları, diğer Avrupalılarla beraber göçmenlere karşı her geçen gün daha az tolerans gösteren bir yaklaşımı benimsemiştir. Suriye krizinin daha kötü bir hâle gitmeye devam etmesi de bu eğilimi güçlendirmektedir. Bölgedeki istikrarlı gözükten rejimlerle iş birliği de AB ve bu iki öncü ülkenin Orta Doğu'dan kıtaya gelen göçlerin

2011 ayaklanmalarından kısa bir süre sonra AB, “derinlemesine sürdürülebilir demokrasi” kavramını benimseyerek önceki politikalarını gözden geçirmiş ve bu kavram çerçevesinde “siyasi reform, seçimler, kurumların inşası, yolsuzlukla mücadele, bağımsız yargı ve sivil topluma destek” vurguları yapmıştır. Ancak bu kısa ömürlü kavram bir sonraki yılda, 2012’de benimsenen “Strateji Çerçevesi” belgesinde terk edilmiştir

önünü almaları için öncelik hâline gelmiştir. Bu iş birliği, söz konusu rejimlere meşruiyet kazandırma ve çarpıcı silah satış anlaşmaları ile ortaya konmaktadır. Uluslararası ekonomi ve finans kuruluşları için, bölgedeki ekonomik ve siyasi krizler kendi neoliberal ajandalarının uygulanmasını hızlandırmak için büyük bir fırsat sunmaktadır. Zira kuşatılmış rejimler, bu kurumların taleplerine uyum sağlamak için daha önce olmadığı kadar istekli bir hâledir. Askeri kurumların büyük bir kısmını oluşturduğu Mısır’daki ekonomik elit, daha çarpıcı yapısal reformlar, özelleştirme ve halka yönelik kemer sıkma politikaları -halk bu politikaları protesto edemeyecek kadar korkmuş durumdadır- için yapılacak baskıyı olumlu karşılayacaktır.

Öncelikler bu şekilde olunca, demokrasi ve insan haklarının ikinci plana düşmesi ve hatta tamamen gözden çıkarılması şaşırtıcı değildir. AB, Orta Doğu’yu göç ve “istikrarı” sağlayabilecek sözüm ona “güvenli hükümetler” merceğinden görmeye başlamıştır, bu hükümetler gayrimeşru olsa bile. AB’nin geleneksel insan hakları ajandası da benzer bir şekilde göz ardı edilmiştir. Örneğin, son AB-Arap Ligi zirvesi, “Avrupa’nın

Komşuları Politikası”nda ortaya konan Orta Doğu ülkeleriyle ikili ilişkiler modelinden kolektif pazarlık modeline¹² dönüşü gözler önüne sermiş ve böylece Avrupa’nın bölgede rekabet ettiği odaklara karşı nüfuz alanını arttırması hedeflenmiştir. Mısır Cumhurbaşkanı Sisi de iki taraf arasındaki hassas dengeyi iyi okuduğu için, AB’nin insan haklarına dair uzun süredir ortaya koyduğu yaklaşıma yönelik iddialı açıklamalarda bulunmuştur. Ayrıca kendisini, dokuz genç adamı astığı için¹³ zirveden daha birkaç gün önce Mısır’daki idam cezalarına ve işkence altında alınmış ifadeleri esas alan oldukça şaibeli yargılamalara yönelik uluslararası kamuoyunda patlak veren eleştirilerden başışık olduğunu da hissetmiştir. Böylece suçlamalar ortaya konmuş ve akabinde AB’nin bu kolektif hamlesi gelmiş ancak iki taraf da mahcup bir tavır içerisinde gözükmemiştir. Zirvenin sonuç deklarasyonu¹⁴ ve konferansa dair haberler insan haklarına dikkatli bir şekilde referansta bulunmuştur: “Barış ve güvenliğin, insan hakları ile ekonomik ve toplumsal kalkınmanın birlikte ... güçlendirdiğini kabul etmekteyiz (...) Suriye halkına karşı yapılan tüm terör eylemlerini ve insan hakları ihlallerini kınamaktayız.”

AB, Orta Doğu’yu göç ve “istikrarı” sağlayabilecek sözüm ona “güvenli hükümetler” merceğinden görmeye başlamıştır, bu hükümetler gayrimeşru olsa bile

Aynı zamanda, insan haklarına dair özel müzakerelere dair açıklamalar da birbirine tezat gözükmektedir. Arap Ligi Genel Sekreteri General Ahmed Aboul Gheit, “Mısır da dâhil olmak üzere ‘herhangi spesifik bir ülkenin’ uygulamalarına dair ‘herhangi bir eleştirinin veya memnuniyetsizliğin’ belirtilmediğini” söylerken Avrupa Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker insan haklarının “kapalı kapılar ardında liderler arasındaki ikili görüşmelerde tartışıldığını” teyit ederek tersi yönde bir açıklama yapmıştır.

Zirvede tuhaf olan ise AB’nin uzun süredir dış politika öncelikleri arasında yer alan idam cezası yasağına odaklanması olmuştur. AB’nin “İnsan Hakları ve Demokrasiye İlişkin Strateji Çerçevesi ve Eylem Planı”nın en büyük öncelikleri arasında, “(a) Bölgesel insan hakları araçları da dâhil olmak üzere en temel insan hakları sözleşmelerinin onaylanması ve etkili bir şekilde uygulanmasının desteklenmesi gayretlerini yoğunlaştırmak¹⁵, (b) Üçüncü devletleri BM Özel Raportörleri ve insan hakları alanındaki bağımsız uzmanları ile bunlara devamlı davetler göndermek ve bunları ülkeye kabul etmek de dâhil olmak üzere tam iş birliği yapılmasına teşvik etmek yollarıyla insan haklarının evrenselliğinin öne çıkarılması ve insan haklarına evrensel çapta bağlılığın sağlanması” yer almaktadır. Bu planın altını önemle çizdiği üzere “idam cezası ve işkence insan haklarının ve insanlık onurunun ciddi bir biçimde ihlalidir. Dünya çapında idam cezasının ortadan kaldırılmasına yönelik artan ivmeden destek alarak AB işkenceye ve vahşi, insanlık dışı ve küçük düşürücü muameleye karşı güçlü mücadelesine devam edecektir.”¹⁶

Ancak Mısır’daki mevcut rejim yönetiminde gerçekleşen kitlesel insan hakları ihlallerine yönelik söylem ve uygulama arasındaki fark kafa karıştırıcıdır. Mısır’daki şedit rejime meşruiyet kattıkları eleştirileri karşısında AB yetkililerinin verdiği karşılık¹⁷ “başka yol yok” söylemine dayanmaktadır. Hollanda Başbakanı Mark Rutte, “Bazen dans pistinde kim varsa onunla dans etmek zorundasınızdır, her zaman bir seçim şansınız olmaz” diye konuşmuştur. Bir başka AB yetkilisine göre ise “otokratlarla ilişki içerisinde olma zorunluluğu günün gereğidir (...) o halde başka bir seçeneğiniz yoktur. Siz onlarla ilişki kurmaz mıydınız?”

Şubat ayında gerçekleşen zirve, AB yetkililerinin insan hakları ihlallerini savundukları ilk şaşırtıcı örnek değildir. Sadece bir ay öncesinde, Ocak 2019'da Mısır'a bir ziyarette bulunan Fransa Cumhurbaşkanı Macron, toplam yüz milyon Euro tutarında ve ulaşım, enerji, sağlık ve tarım alanlarında yaklaşık 30 anlaşmaya imza atmıştır. Bu anlaşmalar, Mısır'ı savaş uçakları, gemileri ve askeri teknoloji alanında temel bir müşteri hâline getiren bir dizi silah anlaşmasını takiben yapılmıştır. Bu durum, Macron'u Mısır'daki insan hakları ihlallerini kınamaya dair büyük çabaların neden oldukça kadük kaldığını da kısmen açıklamaktadır.¹⁸

İnsan Hakları İhlalleri ve Silah Ticareti... Madalyonun İki Yüzü

AB'nin Mısır rejimi tarafından işlenen insan hakları ihlallerine gözünü kapamasının bedelini Mısır halkı ödemektedir. Bu, sadece daha fazla ihlalin gerçekleşmesi açısından değil, aynı zamanda kültürel özgünlük gibi argümanların kullanılması ile insan haklarının evrenselliğinin hiçe sayılması suretiyle bu ihlallerin meşrulaştırılması bakımından da geçerlidir. Mısır Cumhurbaşkanı Sisi'nin sözleri bu durumun bir örneğidir:

*"Bir insan bir terör eylemi ile öldürüldüğünde, aileler bana çocuklarının hakkını ve kanını istediklerini söylüyorlar (...) Bu kültür bizim bölgemizde mevcut ve bu hak hukuk sistemi ile verilmek zorunda."*¹⁹

Benzer bir şekilde, Macron da "hiçbir liderin ülkemi nasıl yöneteceğimi bana öğretmesini kabul etmem ve diğerlerine de insan hakları

konusunda ders vermem" diye bir beyanda bulunmuş ve Fransa'nın Mısır'a olan silah satışının 2010 ve 2016 yılları arasında 39,6 milyon Euro'dan 1,3 milyar Euro'ya yükseldiğini belirterek sözlerine devam etmiştir.²⁰ Bu sözler, iki devlet başkanının farklı kültürel değerlerin insan haklarına dair erimekte olan desteği ve devam eden saldırıları nasıl meşru kılabileceğine dair birbirini yineleyen açıklamaları olarak gözükmuştür. Macron, "Mısır'a insan hakları konusunda ders vermeyi" reddetmektedir²¹ çünkü "devlet egemenliği ilkesi liderlere ülkelerini nasıl yönetmeleri gerektiğine dair müdahale etmekle çelişmektedir." Sisi, Ocak 2019'da "Bu bölgede bizim kendimize özgü bir doğamız var. Biz Avrupa değiliz."²² derken, BM Genel Kurulu'nun 2005 yılındaki "Koruma Sorumluluğu" kararına göre devletlerin "kendi halklarını insanlığa karşı suçlardan koruma ve bu taahhüdünü yerine getirmesi için birbirlerine karşı destekleme ve yardım etme hususunda kolektif bir sorumluluğun olduğunu kabul etme" sorumluluğuna karşı açık muhalefetini ortaya koymuştur.

Mısır rejimi Sina'da IŞİD militanlarının devam eden saldırılarına cevap olarak on binlerce kişiyi gözaltına almış, yüzlerce insanı da zorla alıkoymuş veya sahte itirafları esas alan idam cezaları yahut yargısız infazlarla öldürmüştür. Sina'da 100,000'den fazla insan sınır dışı edilmiş ve utanç verici bir şekilde 76 kadın ve 33 çocuk öldürülmüş, 149 kadın ve 88 çocuk yaralanmış ve 59 kadın ile bir çocuk gözaltına alınmıştır. Bu da Mısır'daki otoriteryanizmin çirkin yüzünü sergilemektedir.²³

İnsan haklarına yönelik saldırı, Sina bölgesine yönelik büyük akademik ilgisi olan yabancıları da pas geçmemiştir. Cambridge’de doktora öğrencisi ve Kahire Amerikan Üniversitesi misafir öğretim üyesi olan Julio Regeni, Kuzey Sina’da yaşanan kargaşayı keşfetmeye dair ilgisini takip etmiş ve macerasının sonu 2016 yılında Mısır güvenlik kuvvetlerinin elinde işkence görüp öldürülmek olmuştur. Bu hadiseden hemen sonra Mısır, İtalyan hükümetiyle hemen silah satış anlaşmaları imzalamış ve satın alımlarını 69,1 milyon Euro’ya (yaklaşık 77 milyon dolar) çıkararak 2013 ile 2017 arasındaki en yüksek orana ulaşmıştır. Kısa bir süre sonra da İtalya’dan en yüksek miktarda silah satın alan Afrika ülkesi durumuna gelmiş ve Türkiye, Katar, Almanya, Pakistan, İspanya ve İngiltere’yi geçmiştir.²⁴

Benzer bir ilişki Almanya ile de yaşanmış ve 2017’deki 300 milyon Euro tutarındaki silah satışının ardından Haziran 2019’da 800 milyon Euro değerinde silah satışı gerçekleşmiştir. Bu miktarlarla beraber Mısır ve Almanya arasındaki silah ticareti 2016’dan bu yana (45 milyon Euro tutarında satışın gerçekleştiği) neredeyse on kat artmıştır.²⁵ Fransız ve Alman hükümetlerinin resmi açıklamaları hangi tip silahların ve bahse konu silahların ne kadar satıldığını göstermemektedir ancak 2018 yılında büyük Alman firmaları önemli satışlar gerçekleştirmiştir. Bunlar arasında 2017 yılında 250 milyon Euro değerinde bir denizaltı satan Thyssen Krupp, 330 havadan havaya füze satan Diehl Defence, Airbus Defense and Space, Sisi rejimine hafif silahlar temin eden the Keller and Koch ve zırhlı sevkiyat araçları ve tanklar satan Kraus-Maffei Wegmann vardır.²⁶

Ayrıca, Mısır kıyılarından gelen göçmen akınını kontrol etmek için Fransa ve Mısır arasında, 2014’ten itibaren yaklaşık tutarı 1 milyar Euro olan dört adet Gowind 2500 Korvet’in verilmesine dair bir sözleşme imzalanmış²⁷ ve Macron’un Mısır’a Mayıs 2018’de yaptığı ziyaret sırasında 500 milyon Euro değerinde iki Korvet’in daha teslim edilmesi bu anlaşmaya ilave edilmiştir. Taahhüt edilen 6 Korvetin inşası için gerekli olan zamanı azaltma sözü ve teknoloji transferi de bu ek anlaşmada yer almıştır. Bunlara ek olarak, 2013’ten bu yana 24 Rafale savaş jetini, çok işlevli bir fırkateyni ve iki Mistral savaş gemisini de kapsayan, yaklaşık 6 milyar Euro değerinde askeri iş birliği sözleşmeleri de imzalanmıştır.²⁸

Konvansiyonel askeri ekipmanın satışı Kuzey Sina’daki terörizm ile mücadele faaliyetleri ile kısmen meşrulaştırılsa da birçok Fransız şirketi Mısır’daki kolluk kuvvetlerine güçlü dijital aygıtların satışına dâhil olmayı sürdürmektedir. Bu aygıtlar, hükümetin son derece yoksul kesim ve insan hakları karşıtı politikalarına karşı eylemde bulunma ve muhalefeti mobilize etmeye dair herhangi bir girişimi dağıtıp bastırarak bir ‘Orwellian Kontrol’²⁹ sistemini mümkün kılmaktadır.³⁰

Konvansiyonel askeri ekipmanın satışı Kuzey Sina'daki terörizm ile mücadele faaliyetleri ile kısmen meşrulaştırılsa da birçok Fransız şirketi Mısır'daki kolluk kuvvetlerine güçlü dijital aygıtların satışına dâhil olmayı sürdürmektedir. Bu aygıtlar, hükümetin son derece yoksul kesim ve insan hakları karşıtı politikalarına karşı eylemde bulunma ve muhalefeti mobilize etmeye dair herhangi bir girişimi dağıtıp bastırarak bir 'Orwellyan Kontrol' sistemini mümkün kılmaktadır

FIDH'nin 02/07/2018 tarihli bir raporunda³¹ ortaya konduğu üzere, "bazı şirketlerin güvenlik kuvvetlerine bireysel gözetim (AMESYS/NEXA/AM Sistemleri); kitlesel engelleme (SUNERIS/ERCOM), kişisel veri toplama (IDEMIA); topluluk kontrolü (Safran droneleri, bir AIRBUS/THALES uydusu ile Arquus (daha önceki adıyla RTD) ve çevresel koşullara uygun hafif zırhlı araç gibi teknolojileri satmaktadır. Böylece, tüm muhalif ve toplumsal hareketi hedef almak için dizayn edilmiş kitlesel bir gözetim ve kontrol yapısının kurulmasına katkıda bulunmakta ve on binlerce muhalifin ve aktivistin tutuklanmasına yol açmaktadır."

Ancak "Mistral savaş gemileri (DCNS); Fremm fırkateynleri (DCNS); hücum botları (Gowind); Rafale savaş uçakları, zırhlı araçlar (Arquus); Mica havadan havaya füzeler ve SCALP seyir füzeleri (MBDA) ve ASM havadan karaya füzeler (SAGEM)" gibi konvansiyonel silahlar da "teröre karşı mücadele" etiketi altında binlerce barışçıl sivilin öldürülmesine, işkenceye uğramasına ve tutuklanmasına sebep olmuştur."³²

2018'de yayımlanan bir Amnesty raporu³³ 2011'den bu yana Fransa'nın hem askeri hedefleri hem de sivilleri bastırmak amacı için kullanılan askeri ekipmanın en büyük temin edicisi olduğu ve Fransız şirketleri rutin bir şekilde Sherpa ve MIDS hafif zırhlı araçlar gibi 2013'ten bu yana birçok kez sivillere karşı kullanıldığı görülen güvenlik ekipmanının teminini sağlarken, aynı zamanda milyarlarca dolarlık savaş jeti ve gemisi anlaşmalarının yapıldığını da ileri sürmektedir.³⁴ Böylece, hem Amnesty hem de FIDH, Mısır'daki baskıya yardımcı oldukları ve bölgeyi daha fazla istikrarsızlık ve kaosu içine attıkları sebebiyle söz konusu hükümetleri kınamaktadır.

Sonuç

Avrupa'da aşırı sağın yükselişi Orta Doğu için ağır bedeller doğurmaktadır. Aşırı sağ, AB'deki yoksulluk ve işsizlik sorunlarının üstesinden gelecek yeniden servet dağıtım politikaları uygulamak yerine Orta Doğu'daki iç savaşlardan kaçan göçmenleri günah keçisi ilan etmeye devam etmektedir. Ancak AB'deki karar alıcılar da 25 Ocak

Asıl savaş demokratik çoğulculuk ilkesiyledir ve modern devlet, adil bir hukukun üstünlüğü, insan haklarının icra edilebilirliği ve eşit yaşam koşulları kavramları tehlikededir

Devrimi'nden sonra sadece otoriter rejimleri daha da güçlü bir biçimde desteklemeyi öğrenmiş ve en güncel istihbarat ve gözetim teknolojilerinin yanı sıra göç akınlarının ve şiddet eylemlerinin önüne geçmek için denizaltılar ve savaş uçakları temin ederek bunu yapmışlardır. Mısır ve Orta Doğu'daki mevcut bilinmezlik hâli bir yandan demokratik yönetim için umut verse de bir yandan da hukukun üstünlüğü ve özgürlük esaslı devlet-toplum ilişkilerinin tehlikede olduğu mevcut demokrasilerin temel mantığının erozyona uğradığı bir süreç de yaşanmaktadır.

Orta Doğu'ya ve Mısır'ayönelik mevcut AB politikaları, AB'nin iç ve uluslararası politikaya dair yapısal eğilimleri ile ilişkilendirilerek düşünüldüğünde ancak ve ancak bu eğilimlerin değişmesiyle yukarıda bahsedilen politikaların değişmesinin mümkün olduğu açıkça görülmektedir. Küreselleşme bağlamında daha büyük resme bakıldığında ise dünyanın farklı yerlerindeki halkların akıbetlerinin daha önce olmadığı kadar birbirine bağlı olduğu söylenebilecektir. İster IŞİD bağlantılı veya ister aşırı sağcı eylemciler olsun fark etmeksizin, Avrupa ve Orta Doğu halkları açısından ise mevcut tarihi konjonktürde ikisinin de akıbeti şiddetten uzak gözükmemektedir. Asıl savaş demokratik çoğulculuk ilkesiyledir ve modern devlet, adil bir hukukun üstünlüğü, insan haklarının icra edilebilirliği ve eşit yaşam koşulları kavramları tehlikededir. Gerçekten de Fransa'daki Sarı Yelekliler ve Sudan ile Cezayir'deki son demokratik ayaklanmalar bu olguyu yansıtmakta ve silah satışları yahut vergi düzenlemeleri ile zarara uğrayan "sıradan" ve "yoksul" vatandaşlar da sıkıntılarını dışa vurmaktadır.

Referanslar

- 1- BBC, Europe and Right-wing Nationalism, A Country-by-country Guide. The BBC. 24/05/2019. Elektronik kaynak. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-36130006>
- 2- Politico. 'EU Election Results Country by Country' Politico. 27/05/2019. Elektronik kaynak. URL: <https://www.politico.eu/article/eu-election-results-2019-country-by-country/>
- 3- Cooney, Christy, Inhuman Female Boat Captain Faces 20 years Jail in Italy for Rescuing 1,000 Migrants in the Med after She's Accused of Helping Smugglers. The Sun. 12/06/2019. Elektronik kaynak. URL: <https://www.thesun.co.uk/news/9278086/boat-captain-jail-rescuing-migrants-mediterranean-helping-smugglers/>
- 4- Flow Monitoring. Migration trends. Italy. Elektronik kaynak, Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2019 URL: <https://migration.iom.int/europe?type=arrivals>
- 5- A.g.e.
- 6- Avrupa ve milliyetçiliğe dair BBC haritası için bkz.: <https://www.bbc.com/news/world-europe-36130006>
- 7- Ash, Garton Timothy. Europe Must Stop this Disgrace: Viktor Orban is Dismantling Democracy. The Guardian, 20/06/2019. Elektronik kaynak, Erişim Tarihi: 30/06/2019 URL: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2019/jun/20/viktor-orban-democracy-hungary-eu-funding>
- 8- Freedom House. Freedom in the World 2019. Hungary. Elektronik kaynak, Erişim Tarihi: 30/06/2019. URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2019/hungary>
- 9- Koehler, Daniel. 2019. 'Violence and Terrorism from the Far- Right: Policy Options to Counter an Elusive Threat'. the International Center for Counter-Terrorism. Elektronik kaynak. URL: <https://icct.nl/publication/violence-and-terrorism-from-the-far-right-policy-options-to-counter-an-elusive-threat/>
- 10- A.g.e., s. 8.
- 11- Isa, Felipe Gomes 'EU Promotion of Deep Democracy in Egypt After the Arab Spring: A Missed Opportunity', İnternet yayını, Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2019, URL: <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/6062571.pdf>
- 12- Kelemen, R. Daniel. 2019. 'The European Union's Authoritarian Equilibrium' Global Populism and Their International Diffusion. Konferans notları, 1-2 Mart 2019. URL: https://fsi-live.s3.us-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/the_european_unions_authoritarian_equilibrium_kelemen_stanford.pdf
- 13- The Associated Press. 20/02/2019. Egypt Executes 9 Convicted of Assassinating Top Prosecutor. The New York Times. URL: <https://www.nytimes.com/2019/02/20/world/middleeast/egypt-executions-hisham-barakat.html?module=inline>
- 14- European Council. 25/02/2019. 'Sharm El-Sheikh Summit Declaration: Investing in Stability'. Erişim 25/05/2019 URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/02/25/sharm-el-sheikh-summit-declaration/>
- 15- Council of the European Union. 25/06/2012. 'EU Strategic Framework and Action Plan on Human Rights and Democracy' Luxembourg. Erişim Tarihi 25/05/2019. URL: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/131181.pdf
- 16- A.g.e., s. 3
- 17- Financial Times. '23/02/2019. 'Why is the EU Embracing Middle East Strongmen' Elektronik kaynak. URL: <https://www.ft.com/content/db796d70-3070-11e9-ba00-0251022932c8>
- 18- Al Jazeera. 28/01/2019. 'France's Macron presses Sisi on human rights in Cairo meeting' Al Jazeera News. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2019/01/france-macron-press-sisi-human-rights-cairo-meeting-190128123838279.html>
- 19- Walsh, Declan. 25/02/2019. 'Egypt's el-Sisi Welcomes European Leaders but Not their Scolding on Rights'. The New York Times. URL: <https://www.nytimes.com/2019/02/25/world/middleeast/sisi-egypt-european-union.html>
- 20- FIDH. 2/07/2018. Egypt: Repression made in France. Elektronik kaynak. URL: https://www.fidh.org/spip.php?page=spipdf&spipdf=spipdf_article&id_article=23371&nom_fichier=article_23371
- 21- DW. 24/10/2017. 'France's Macron Refuses to 'lecture' Egypt on civil liberties'. Elektronik kaynak. URL: <https://www.dw.com/en/frances-emmanuel-macron-refuses-to-lecture-egypt-on-civil-liberties/a-41097575>

- 22- El Tawii, Noha. 28/01/2019. Sisi Gives firm response to concerns over human rights in Egypt. Egypt Today. URL: <https://www.egypttoday.com/Article/2/63997/Sisi-gives-firm-response-to-concerns-over-human-rights-in>
- 23- After four months of unofficial ending of the 'Comprehensive Operation', last April 11 soldiers and 1 tribal-affiliate militia member were killed and five soldiers injured. Tüm haber metni için bkz. Goneim, Haitham 'The Sinai Scene in April 2019', 14/05/2019, EIPSS, Erişim Tarihi: 24/05/2019 URL: <https://eipss-eg.org/%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%B4%D9%87%D8%AF-%D8%A7%D9%84%D8%B3%D9%8A%D9%86%D8%A7%D9%88%D9%8A-%D8%A3%D8%A8%D8%B1%D9%8A%D9%84-2019/>
- 24- Middle East Monitor. 24/01/2019. 'Egypt ups arms purchases from Italy to compensate for Regeni murder' Elektronik makale. URL: <https://www.middleeastmonitor.com/20190724-egypt-ups-arms-purchases-from-italy-to-compensate-for-regeni-murder/>
- 25- RT news. 14/11/2017. German military exports to Saudi Arabia, Egypt rise fivefold in 2017, slammed by opposition. Elektronik makale. URL: <https://www.rt.com/news/409879-german-arms-export-saudi-arabia/>
- 26- Egozi, Arie. 30/04/2018. Germany: a growing arms supplier to Egypt. Defence Web. URL: <https://www.defenceweb.co.za/industry/industry-industry/germany-a-growing-arms-supplier-to-egypt/>
- 27- Tran. Pierre. 12/09/2018. French Naval Group and Germany's ThyssenKrupp square off in Egyptian warship deal. Defense News. URL: <https://www.defensenews.com/naval/2018/09/12/french-naval-group-and-germanys-thyssenkrupp-square-off-in-egyptian-warship-deal/>
- 28- Reuters. Macron avoids 'lecturing' Egypt on rights, Sisi defends his record. A.g.e.
- 29- FIDH. 02.07/2018. Egypt: a repression made in France. A.g.e.
- 30- Human Rights Watch. 10/04/2019. Egypt: Al-Sisi should end rights abuses. Elektronik kaynak. URL: <https://www.hrw.org/news/2018/04/10/egypt-al-sisi-should-end-rights-abuses>
- 31- Fidh, A.g.e.
- 32- A.g.e. Para 5 and 6.
- 33- Amnesty International. 16/10/2018. Egypt: How French Arms Were Used to Crush Dissent. Elektronik kaynak. URL: <https://www.amnesty.org/en/documents/eur21/9038/2018/en/>
- 34- Ayrıca bkz. Amnesty, "Egypt: France flouts international law by continuing to export arms used in deadly crackdowns" 16/10/2018. Erişim Tarihi: 07/01/2019 on: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2018/10/egypt-france-flouts-international-law-by-continuing-to-export-arms-used-in-deadly-crackdowns> ve Amnesty, "Bloody Repression in Egypt: Stop the Sale of French Arms!" 16/10/2018. Erişim Tarihi: 07/01/2019 on: <https://www.amnesty.fr/actions-mobilisation/stop-the-sales-of-french-arms>

YAZAR HAKKINDA

Sanaa El Benna, Kahire Üniversitesi Siyaset ve Ekonomi Bölümünde yardımcı öğretim görevlisidir. Yüksek lisans derecesini 2011-2010 yıllarında Cambridge Üniversitesi'nde Sosyoloji Bölümünde tamamlamıştır. İkinci yüksek lisans derecesini ise 2012 yılında Kahire Amerikan Üniversitesi'nde Karşılaştırmalı Siyaset Bölümünde tamamlamıştır.

AL SHARQ FORUM HAKKINDA

Al Sharq Forum, amacı; Şark bölgesi halklarının siyasal gelişimi, sosyal adalete kavuşması ve ekonomik refaha erişmesi için uzun vadeli stratejiler geliştirmek olan, bağımsız ve uluslararası bir kuruluştur. Al Sharq Forum, bu hedefini; demokratik katılım ideali, bilinçli vatandaşlık, çok taraflı diyalog, sosyal adalet ve kamu yararını gözeten araştırmaları teşvik ederek gerçekleştirmektedir.

Adres: İstanbul Vizyon Park A1 Plaza Kat:6
No.:34197 68 Bahçelievler / İstanbul / Türkiye
Telefon: 902126031815+
Faks: 902126031665+
E-posta: info@sharqforum.org

sharqforum.org

    SharqForum /

**الشرق
منتدى**

ALSHARQ FORUM